

Göç ve Eğitim 8

Didem Kayahan Yüksel¹

Özet

20. yüzyılın ikinci yarısı itibaren dünya genelinde artan nüfus hareketleri, göçü evrensel bir sorun haline getirmiştir. Bu bağlamda göç alan ülkeler göçmen bireylerin kültürel entegrasyonundan eğitimlerine, ekonomik katılımlarından sağlık gereksinimlerine kadar çok çeşitli sorunlarla yüzleşmek durumunda kalmışlardır. Eğitim hem insan gücünün etkin kullanımı hem de toplumsal uyumun ve refahın en etkili araçlarından biri olması sebebiyle üzerinde durulması gereken bir kavramdır. Nitekim göç alan ülke eğitim aracılığıyla göçmen bireyin kültürel uyumunu sağlama, dili edinme ve kullanma becerilerini geliştirme ve gelecekte insan gücü olarak yetiştirme gibi hedefleri taşımaktadır. Göç, öğrencilerin eğitim yaşamını çok yönlü biçimde etkileyerek akademik sürekliliğin bozulmasına, öğrenme kayıplarına ve okul başarısında düşüşe yol açabilen önemli bir risk faktörüdür. Eğitim, göçmen bireylerin ev sahibi topluma uyumunda güçlü bir araç olmakla birlikte, göçmen öğrenciler eğitime erişim ve sürece katılım konusunda çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu durum, eğitim sistemlerini yapısal ve pedagojik açıdan daha kapsayıcı politikalar geliştirmeye zorlamaktadır. Ancak uygulama sürecinde önemli zorluklar ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de göçmen öğrencilerin akademik ve sosyal uyumlarında dil yeterliği, psiko-sosyal destek ve öğretmenlerin çok kültürlü yeterlikleri belirleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Eğitim sistemleri arasındaki yapısal farklılıklar nedeniyle önceki öğrenmelerin tanınması, aile katılımının güçlendirilmesi ve kapsayıcı okul ikliminin oluşturulması, öğrencilerin uyum ve motivasyonlarını artırmaktadır. Bu süreçte Milli Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere yerel yönetimler, sivil toplum ve uluslararası kuruluşlar arasındaki iş birliği, göçmen öğrencilere sunulan hizmetlerin etkinliği ve sürdürülebilirliği açısından kritik bir role sahiptir.

1 Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, didemkayahan@cumhuriyet.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0184-6070>.

1. Göç Olgusu

Göç, bireylerin ya da toplulukların ekonomik, siyasal, toplumsal veya çevresel nedenlerle bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine geçici ya da kalıcı olarak yer değiştirmesi sürecidir. Göç makro, mezo ve mikro faktörlerin etkilediği karmaşık bir olgudur. Makro faktörler bireyin kontrolü dışında olan siyasi, demografik, sosyo-ekonomik ve çevresel durumlar; mezo faktörler iletişim teknolojisi, toprak gaspı, diasporik bağlar, sosyal medya ve zengin dünyadaki yaşam koşulları; mikro faktörler ise eğitim, din, medeni hal ve göçe karşı kişisel tutum gibi etkenlerden kaynaklanan durumlar olarak tanımlanabilir (Castelli, 2018). Hareket edilen yer açısından sınıflandığında göç, ülke içinde bir bölgeden başka bir bölgeye hareketi ifade eden iç göç ve ülkeler arası bir yer değiştirme hareketini ifade eden dış göç olarak ikiye ayrılmaktadır (Kayahan-Yüksel, 2020). Göç nedenleri açısından ise gönüllü göç ve zorunlu göç şeklinde meydana gelebilmektedir.

Göç nedenleri açısından çok yönlü olarak ele alınması gereken bir olgudur (Castelli, 2018). Göç yapısal ve bireysel dinamiklerle şekillenmektedir (Çağlayan, 2006). Bu nedenle göç, yalnızca fiziksel hareketten ibaret olmayıp, göç eden birey ve ailelerin sosyal ilişkilerini, kimlik algılarını ve yaşam pratiklerini yeniden kurlmalarını içeren çok boyutlu bir süreçtir. Göç sadece mekansal bir yer değiştirme değil aynı zamanda birçok paradigmanın değişmesine ve toplumun dönüşmesine yol açan bir olgudur (Demir, 2005; Uyanık, 1999) ve göç veren ve göç alan toplumlar üzerinde belirgin sosyal, ekonomik ve kültürel etkiler yaratmaktadır. Araştırmalar göçün kentleşme hızını artırdığını, kentlerde yeni toplumsal yapıların oluşumunu etkilediğini ve mekansal ayrışma gibi yeni sosyal sorunlara zemin hazırladığını göstermektedir (Tekeli, 1998; Uyanık, 2017). Bu nedenle göç, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde dönüşüm yaratan ve sosyal politikaların şekillenmesinde belirleyici olan temel bir toplumsal olgu olarak ele alınmaktadır (Yüksel, Gücenmez ve Uyanık, 2024; Baykal, 2024).

1.1. Göçün Etkileri

Göç, bireyin yaşamında çok boyutlu ve köklü değişimlere yol açan bir olgudur. 20. yüzyılın ikinci yarısı sonrasında küresel çapta artan nüfus hareketleri sebebiyle göç evrensel boyutta bir sorun haline gelmiştir (Akkaya, 2021). Göç yolculuğunda birey sosyal ve fiziki çevresinden ayrılarak kültürel bağlarını ve günlük yaşam rutinlerini de kaybetmektedir. Bu durum bireyi bir çok açıdan etkilemektedir. Özellikle zorunlu göç durumlarında bu etki daha da artmaktadır. Zorunlu göç sürecinde birey belirsizlik, güvensizlik ve kaygı gibi zorlayıcı duyguları da taşımaktadır (Demir ve Yazgan, 2019). Göçten

etkilenen bireylerin aynı zamanda savaş, siyasi baskılar, yoksulluk, elverişsiz yaşam koşulları veya doğal afetler gibi olumsuz durumlardan etkilenerek yer değiştirmesi durumunda göçün zorlayıcı etkileri daha da yoğunlaşmaktadır. Ayrıca ev sahibi ülkede yaşanan fırsat eşitsizlikleri ve ayrımcı davranışlar da birey üzerindeki baskıyı artırabilmektedir. Özünde karmaşık bir olgu olan göçü anlamak için göç sebepleri, hareket edilen yer ve dönem gibi faktörler ışığında o duruma özgü olarak tartışılmalıdır. Aksi halde çeşitli genellemelere varmak yanıltıcı olabilmektedir. Nitekim İçduygu ve Sirkeci (1999) göçün hem neden hem de sonuç oluşunu savunmaktadır; göç bazı olayların sonucunda ortaya çıkmakta aynı zamanda ev sahibi ülkede bazı olayların nedeni olmaktadır. Bu görüş genellemelere varmanın yanıltıcı olabileceği savını destekler niteliktedir. Ancak alan yazında farklı araştırma bulguları doğrultusunda vurgulanan bazı olası etkiler bulunmaktadır. Bu başlık altında göçün etkileri herhangi bir duruma özel hale getirilmeden genel olarak olası etkiler olarak özetlenmiştir.

1.1.1. Psiko-Sosyal Etkiler

İnsan yaratılışı gereği psiko-sosyal bir varlıktır. Özünde kendi duygularını tanıma ve başka insanların duygularını anlamlandırma arayışı bulunmaktadır. Sürecin sağlıklı devam etmesi bireyin duygusal ve sosyal bağlamda dengede kalmasına hizmet etmektedir. Ancak zaman zaman zorlayıcı ve travmatik durumlar bu dengeyi bozmaktadır. Göç de bu durumlardan bir tanesidir. Aşağıda göçün birey üzerindeki olası psiko-sosyal etkileri sıralanmaktadır.

- Savaş, bölgesel çatışma, yoksulluk, siyasi baskılar ve doğal afetler gibi faktörler sonucunda meydana gelen zorunlu göç sonrası bireylerde travma sonrası stres bozukluğu, kaygı ve depresyon gibi durumların görülme olasılığı daha yüksektir (Bhugra, 2004). Özellikle çocuklarda içe kapanma, düşük benlik algısı ve özgüven düşüklüğüne neden olabilmektedir (Eroğlu, 2020).
- Göç edilen bölgede konuşulan dili bilmeme veya kendini yeterince ifade edememe çeşitli güçlükler yol açabilmektedir. Bu durum sosyal ilişki azlığı ve yalnızlaşmaya neden olabilmektedir (Kayahan-Yüksel ve Yüksel, 2022).
- Kültürel farklılıklar özellikle çocuklar ve ergenler açısından kültürel kimliğin inşasına zarar verebilmekte ayrıca ev sahibi toplumla kültürel uyum çatışmalarına yol açabilmektedir (Özkan, 2019).
- Ev sahibi toplum göçmen bireylere karşı bazı önyargılara sahip olabilmekte ve ayrımcı davranışlar sergileyebilmektedir. Bu durum göçmen bireylerin uyum sürecini zorlaştırmakta ve psikolojik iyi oluşlarını olumsuz etkilemektedir (Yücel, 2024).

1.1.2. Sosyo-Ekonomik Etkileri

Göç ve sosyoekonomik düzey arasındaki ilişki, bireylerin yaşam koşullarını, toplumsal uyum süreçlerini ve fırsatlara erişimlerini doğrudan etkileyen çok boyutlu bir olgu olarak ele alınmaktadır. Göç süreci, bireylerin gelir düzeyleri, istihdam olanakları, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimleri üzerinde belirleyici olmakta; bu durum sosyoekonomik eşitsizliklerin yeniden üretilmesine ya da dönüştürülmesine yol açabilmektedir. Dolayısıyla göç yalnızca mekansal bir yer değiştirme değil, aynı zamanda bireylerin sosyoekonomik konumlarını yeniden şekillendiren yapısal bir süreçtir. Bu bağlamda göç olgusu, kısa vadede çeşitli ekonomik uyum sorunlarını beraberinde getirebilmekle birlikte, uzun vadede uygun politikalarla desteklendiğinde ekonomik büyüme ve kalkınma açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır (Genç, Gündüz ve Çöpoğlu, 2019).

- Göçmen bireyler dil yetersizliği, diploma denkliği sorunları ve yasal statü belirsizlikleri gibi nedeniyle işgücü piyasasına girişte engellerle karşılaşabilmektedir (Kargılı, 2025). Bireyler kendi niteliklerinin altında işlerde çalışmak zorunda kalabilmektedir. Bu durum istihdama katılımlarını olumsuz etkilemektedir.
- Göçmen bireyler özellikle göçün ilk yıllarında genellikle düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmakta olup bu durum yoksulluk riskini artırmaktadır (Dedeoğlu, 2018). Ayrıca bu bireyler kayıt dışı istihdama yönelebilmekte olup düşük ücretlerle yoksun çalışma koşullarına ve çalışma ortamında ayrımcı davranışlara maruz kalabilmektedir.
- Dil engeli, yasal statü ve bilgi eksikliği göçmen bireylerin sağlık ve sosyal hizmetlere erişimini sınırlandırabilmektedir. Bu durum yaşam kalitesi üzerinde doğrudan etkili olmaktadır.
- Göçmen bireyler ekonomik yetersizlikler nedeniyle genellikle kalabalık, sağlıksız ve altyapı açısından yetersiz konutlarda yaşamaktadır (Karasu ve Aksungur, 2022). Bu durum hem bireysel refahı hem de toplumsal uyumu etkilemektedir.

1.2. Türkiye Açısından Göç

Göç, hem ev sahibi ülke hem de göçmen bireyler açısından birçok tehdidi içinde barındırmaktadır (Zenginkuzucu, 2021). Barınma, sağlık imkanlarına erişim, ekonomik zorluklar, çalışma hayatı, uyum güçlükleri, dil bariyeri, nitelikli eğitime erişim gibi bir çok handikap bulunmaktadır. Türkiye stratejik coğrafi konumu ve yakın coğrafyasında yer alan ülkelerde yaşanan savaşlar, iç çatışmalar, siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik güçlükler ve çevresel riskler nedeniyle hem göç alan hem de göçmenlerin Avrupa'ya geçiş yollarında geçici

konaklanan bölge olma özelliklerine sahiptir (Doğan ve Sertkaya-Doğan, 2022). Türkiye, gelişmiş Batı ülkeleri ile istikrarsızlığın yoğun olduğu doğu, güney ve güneydoğu ülkeleri arasında bir kavşak noktasıdır. Türkiye'nin en yoğun olarak Orta Doğu, Güney Asya, Kuzey Afrika, Kafkasya, Orta Asya ve Balkan Ülkelerinden göç aldığı bilinmektedir. Özellikle Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaş çok büyük çapta kitlesel yerinden edilme hareketlerinden birine yol açmış ve milyonlarca insanın komşu ülkelere göç etmesine neden olmuştur (Kayahan-Yüksel ve Yüksel, 2022). Türkiye coğrafi yakınlığı ve Suriye'den göç eden bireylere uyguladığı açık kapı politikası nedeniyle en fazla Suriyeli sığınmacı kabul eden ülke haline gelmiştir (Baytar, 2022). Başlangıçta geçici olarak görülen bu durum zamanla kalıcı hale gelmiştir. Dolayısıyla savaşın sona ermesine rağmen Suriyeli bireyler Türkiye'de yaşamaya devam etmektedirler. Bu bağlamda çeşitli yasal düzenlemeler ve iyileştirici politikalar uygulamaya konmuştur.

Türkiye'de göç ve koruma politikalarının temel hukuki dayanağını 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu oluşturmaktadır. Bu kanun ile birlikte Türkiye'de ilk kez kapsamlı bir göç hukuku sistemi oluşturulmuş olup yabancıların ülkeye giriş, ikamet, sınır dışı edilme ve uluslararası koruma süreçleri açık biçimde düzenlenmiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu aynı zamanda Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmeleriyle uyumlu bir koruma anlayışını benimsemektedir (Danış ve Dikmen). Ancak Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi çekinceyle taraf olması nedeniyle yalnızca Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsü tanınmaktadır. Diğer ülke vatandaşları için ise şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri öngörülmüştür. 2011 sonrası Suriye iç savaşı ile birlikte, kitlesel göç hareketleri için geçici koruma rejimi oluşturulmuş (Zenginkuzucu, 2021) ve Suriyeli sığınmacılar başta olmak üzere toplu sığınma durumlarında bireylere geri gönderilmeme ilkesi çerçevesinde Türkiye'de kalma hakkı tanınmıştır. Geçici koruma statüsü, bireylerin hukuki belirsizlik yaşamadan barınma, sağlık, eğitim, sosyal yardım ve istihdama erişim gibi alanlarda temel kamu hizmetlerine erişmesini amaçlamaktadır.

Türkiye'de göç yönetiminin kurumsal yapısı İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülmekte olup kayıt, kimliklendirme, statü belirleme, uyum faaliyetleri ve geri dönüş süreçleri gibi işlemleri yapılmaktadır (Danış ve Dikmen, 2022). Ayrıca Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve uluslararası kuruluşlarla yürütülen projeler aracılığıyla hem mali hem de teknik destek sağlanmakta, bu iş birlikleri Türkiye'nin göç yönetiminde kapasite geliştirme açısından önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye’de uluslararası ve geçici koruma hizmetleri, kapsamlı bir hukuki çerçeve ve güçlü bir kurumsal yapı üzerine inşa edilmiştir. Ancak göçün uzun süreli ve yapısal bir olgu haline gelmesi sosyal uyum, eğitimde eşitlik, istihdam ve toplumsal kabul gibi alanlarda yeni politika ihtiyaçlarını gündeme getirmiştir. Sürdürülebilir, kapsayıcı ve hak temelli yaklaşımların güçlendirilmesi Türkiye’nin göç yönetiminin geleceği açısından kritik bir önem taşımaktadır (Çelik ve White, 2021; Danış ve Dikmen, 2022; Özdemir, 2025).

2. Göç ve Eğitim İlişkisi

Göç öğrencilerin eğitim yaşamını çok yönlü biçimde etkileyen önemli bir risk faktörüdür. Zorunlu göç yaşayan öğrenciler, eğitim süreçlerinde sıklıkla kesintiler, travmatik deneyimler ve dezavantajlı koşullarla karşılaşmaktadır. Bu durum akademik sürekliliğin bozulmasına ve öğrenme kayıplarına yol açmaktadır (Gencer, 2017). Okul değişiklikleri ve eğitim sistemleri arasındaki farklılıklar öğrencilerin akademik başarılarını olumsuz etkileyerek okul başarısında düşüşe neden olabilmektedir. Ayrıca göçmen öğrenciler arasında sosyal izolasyon, ayrımcılık ve finansal yetersizlikler yaygın olarak görülmekte ve bu faktörler eğitim yaşantısını doğrudan etkilemektedir.

Göçün eğitim yaşantısına etkilerini iki yönlü bir çerçevede ele almak daha sağlıklı bir değerlendirme yapılmasını mümkün kılmaktadır. Eğitim göçmen bireylerin ev sahibi topluma uyum sağlamalarında kullanılabilecek en güçlü araçlardan biri olmakla birlikte, göçmen öğrencilerin eğitime erişim ve eğitim sürecine katılım konusunda çeşitli güçlüklerle karşılaştıkları bilinmektedir. Aynı zamanda göç olgusu eğitim sistemlerinde yapısal ve pedagojik düzeyde önemli dönüşümleri gerekli kılmakta olup ülkeleri daha kapsayıcı eğitim politikaları geliştirmeye ve uygulamaya zorlamaktadır. Ancak toplumun temel kurumlarından biri olan eğitim sistemi göç bağlamında pek çok zorlukla karşı karşıya kalmaktadır.

Göçmen öğrencilerin eğitim yaşantılarında karşılaştıkları en önemli sorunların başında dil engeli gelmektedir. Eğitim diline yeterince hakim olamayan öğrenciler, nitelikli eğitime erişimde ciddi güçlükler yaşamakta; bu durum öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmelerini engellemekte ve akademik başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir (Kayahan-Yüksel ve Yüksel, 2022). Bununla birlikte göçmen öğrencilerin okullaşma oranlarının yerel öğrencilere kıyasla daha düşük olduğu, devamsızlık ve okul terk oranlarının daha yüksek seyrettiği görülmektedir. Önceki öğrenmelerin yeni eğitim sistemi içerisinde tanınmaması ya da eğitim sistemleri arasındaki yapısal farklılıklar ise öğrenme kayıplarına ve gereksiz sınıf tekrarlarına yol açabilmektedir.

Farklı kültürel normlar ve eğitim anlayışları öğretmen-öğrenci ilişkilerinde ve öğrencilik rollerinin benimsenmesinde çeşitli uyum sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bunun yanı sıra göç sürecinde yaşanan travmatik deneyimler ve psiko-sosyal sorunlar öğrencilerin dikkat ve motivasyon düzeylerini olumsuz etkileyerek öğrenme süreçlerini sekteye uğratabilmektedir (UNICEF, 2020). Eğitim ortamlarında karşılaşılan ayrımcı tutum ve davranışlar ise göçmen öğrencilerin entegrasyonunu zorlaştırmakta olup akran zorbalığı gibi olumsuz deneyimlerin artmasına neden olabilmektedir. Bu durum öğrencilerin benlik algılarının zedelenmesine ve eğitsel açıdan daha fazla güçlük yaşamalarına yol açmaktadır (Karataştan ve Akcan, 2023).

Öte yandan göçmen öğrenciler uyum sorunları, travmatik yaşantılar ve psiko-sosyal zorluklar nedeniyle zaman zaman okul ortamında disiplin sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilecek davranış problemleri sergileyebilmektedir (Otman ve Aydoğan, 2024). Tüm bu unsurlar göçün bireyin eğitim yaşantısını çok boyutlu biçimde etkilediğini ve hem bireysel hem de sistem düzeyinde kapsamlı önlemler alınmasını gerekli kıldığını ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda göçmen öğrencilerin eğitim süreçlerinde karşılaştıkları güçlüklerin aşılabilmesi için bütüncül ve sürdürülebilir politikaların hayata geçirilmesi önem taşımaktadır. Özellikle dil destek programlarının yaygınlaştırılması, psiko-sosyal destek hizmetlerinin eğitim kurumlarıyla bütünleştirilmesi ve öğretmenlerin çok kültürlü sınıf ortamlarına yönelik mesleki yeterliklerinin güçlendirilmesi, göçmen öğrencilerin eğitime katılımını ve akademik başarılarını artırabilecek temel unsurlar arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra önceki öğrenmelerin tanınmasına yönelik esnek uygulamalar, aile katılımını destekleyen rehberlik hizmetleri ve okul temelli kapsayıcı yaklaşımlar göçmen öğrencilerin eğitim sistemine uyumunu kolaylaştırarak uzun vadede toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayacaktır.

2.1. Göçmenlerin Eğitim Hakkı

Eğitimde fırsat eşitliği tüm bireylerin hiçbir ayırım gözetilmeksizin kendi özellikleri doğrultusunda eğitim olanaklarına erişebilmesini ifade etmektedir (İnan ve Demir, 2018). Göçmen öğrencilerin eğitim hakkı fırsat eşitliği bağlamında güvence altına alınmıştır. Bu ilke hem uluslararası hem de ulusal belgelerde açık biçimde yer almaktadır. Ancak burada göçün statüsü önem kazanmaktadır. Düzensiz göçmenler bu haklardan faydalanamamaktadır. Sadece yasal olarak kayıt altına alınmış göçmenler eğitimde fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik hakları kullanabilmektedir.

Uluslararası bağlamda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesi herkesin eğitim hakkına sahip olduğunu, ilköğretimin zorunlu ve parasız

olması gerektiğini ve eğitimin kişisel gelişimi destekleyerek uluslar arasında anlayış ve hoşgörüyü güçlendirmesi gerektiğini vurgulamaktadır (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1949, m.26). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28., 29. ve 30. maddelerinde çocukların ücretsiz ve zorunlu eğitime erişimini, orta ve yükseköğretimin kademeli olarak tüm çocuklara açılmasını, rehberlik hizmetlerine ulaşımı, okul terklerinin azaltılmasını ve eğitimde fırsat eşitliğinin güçlendirilmesi ifadeleri yer almaktadır (Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1995, m.28).

Ulusal çerçevede Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 42. maddesinde kimsenin eğitim hakkından yoksun bırakılamayacağını, ilköğretimin zorunlu ve parasız olduğunu, maddi imkanları kısıtlı öğrencilere burs ve destek sağlanacağını ve özel eğitime ihtiyaç duyan bireyler için gerekli tedbirlerin alınacağı ifade edilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, m.42). Benzer biçimde Milli Eğitim Temel Kanunu'nun temel ilkeleri içinde yer alan fırsat ve imkan eşitliği ilkesi cinsiyet eşitliğini, ekonomik yetersizliklerin giderilmesini ve özel eğitime gereksinim duyan çocuklar için özel düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmaktadır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973, m.8). Özetle Türkiye'de göçmen öğrencilerin eğitim haklarının korunması ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması adına gerekli yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Göçmenlerin eğitim hakkı yalnızca temel bir insan hakkı olmanın ötesinde toplumsal uyumun, eşitliğin ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Göçmen bireylerin eğitime eşit ve nitelikli biçimde erişimlerinin güvence altına alınması onların akademik, sosyal ve ekonomik hayata etkin katılımlarını desteklemekte aynı zamanda ev sahibi toplumla karşılıklı anlayış ve toplumsal bütünleşmeyi güçlendirmektedir. Bu nedenle eğitim politikalarının kapsayıcı, erişilebilir ve kültürel çeşitliliği gözetken bir anlayışla yapılandırılması göçmenlerin eğitim hakkının etkin biçimde hayata geçirilmesi açısından temel bir gerekliliktir (Arslan, 2024).

2.2. Türk Eğitim Sisteminde Göçmenler

İçinde bulunduğumuz çoklu krizler çağı toplumları ekonomik, toplumsal, siyasi ve çevresel bağlamda etkilemektedir. Bu bağlamda eğitim sistemleri yeni sorunlarla yüzleşmek ve farklılaşan gereksinimlere yanıt vermek durumunda kalmıştır. Türkiye yoğun göç dalgasından etkilenmesi sebebiyle eğitim sisteminde bazı düzenlemeler yaparak göçten etkilenen öğrencilerin eğitimlerini nitelikli hale getirmek adına yeni politikalar işe koşturmuştur. Göçmen bireylerin eğitim hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığı koordinasyonunda yürütülmektedir. Türkiye, Suriye'de 2011'den beri devam eden iç savaş nedeniyle yaklaşık 1,7 milyon Suriyeli çocuğa ev sahipliği yapmakta ve bu çocukların büyük bölümü uluslararası/geçici koruma statüsünde bulunmaktadır (UNICEF,

2021). 2016 yılına kadar Suriyeli öğrencilerin eğitimleri geçici koruma merkezlerinde yürütülmüştür. Bu merkezlerde genel olarak Arapça eğitim hizmetleri sunulmaktadır. Ancak 2016 yılında politika değişikliğine gidilerek Suriyelilerin kalıcı olduğu düşüncesiyle Türk eğitim sistemine entegrasyonları sağlanmaya çalışılmıştır (Arslan, Çiçek ve Baykal, 2017; Danış ve Dikmen, 2022).

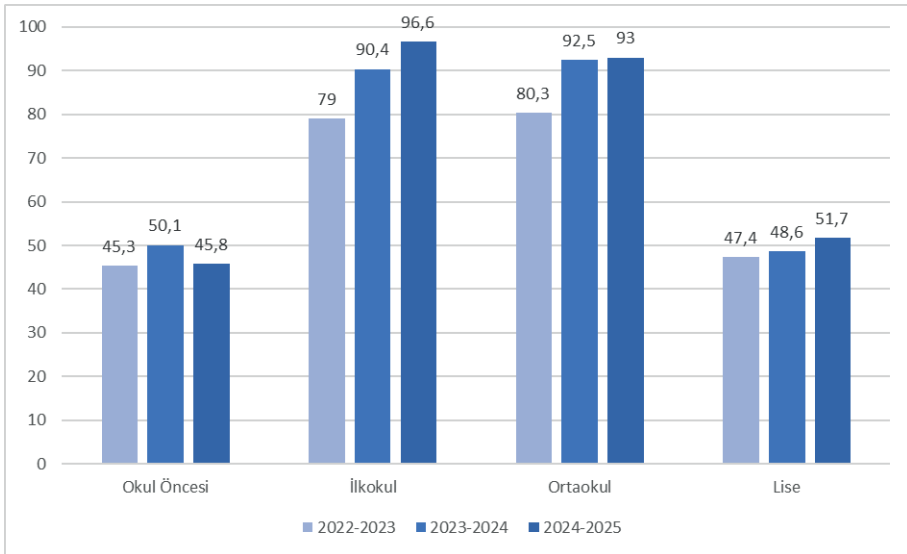
Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığı, Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine uyumunu desteklemek üzere PICTES (Project on Promoting Integration of Syrian Kids into the Turkish Education System/ Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi) kapsamında Türkçe dil eğitimi, hızlandırılmış eğitim programları, temel okuryazarlık ve sayısal beceri kursları gibi çeşitli uygulamaları hayata geçirmektedir (Ulutaş ve Tümtaş, 2023). Ayrıca öğrencilerin psikososyal uyumunu desteklemek için “Suriyeli Gönüllü Eğitim Personeli” ve “Aile Sosyal Destek Ekipleri” gibi yapılar görev almaktadır (UNDP, 2020).

Okula Kayıt İçin Destek Programı (OKP), göç ve zorunlu yerinden edilme nedeniyle eğitimden uzak kalma riski taşıyan 5-17 yaş aralığındaki çocukların okula kayıt ve devam süreçlerini desteklemek amacıyla yürütülen bir uygulamadır. Program kapsamında çocuklar ve ailelerine yönelik rehberlik, danışmanlık ve yönlendirme hizmetleri sunulmakta olup çocuk koruma mekanizmaları aracılığıyla eğitim sürecini olumsuz etkileyebilecek risklerin önlenmesi hedeflenmektedir. Ayrıca ulaşım, tercüme ve bilgilendirme gibi destekleyici hizmetler yoluyla ailelerin eğitim sistemine uyumu güçlendirilmekte ve çocukların sürdürülebilir biçimde eğitime erişimleri sağlanmaktadır (UNICEF, t.y.).

Hızlandırılmış Eğitim Programı (HEP) öğrenme kaybı yaşayan ya da örgün eğitime geç katılan öğrencilerin akademik becerilerini kısa sürede güçlendirmeyi amaçlayan yoğunlaştırılmış bir eğitim yaklaşımıdır. 2018 yılında uygulanmaya başlanan HEP 10-18 yaş aralığında olup okula hiç başlamamış ya da en az üç yıl süreyle eğitim ortamlarının dışında kalmış çocukların örgün eğitime geçişlerini kolaylaştırmak amacıyla Türkçe ve matematik başta olmak üzere temel derslerdeki eksiklerini gidermeyi, okul uyumunu artırmayı ve eğitimde fırsat eşitliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir (MEB, 2025). Bu süreçte küçük grup çalışmaları, bireyselleştirilmiş öğretim ve sürekli izleme-değerlendirme temel bileşenler arasında yer almaktadır. Bu yönüyle HEP, eğitimde telafi ve eşitlik ilkeleri doğrultusunda önemli bir geçiş mekanizması işlevi görmektedir. Uygulanan bu politika ve programlar sayesinde Suriyeli öğrencilerin eğitim sistemine katılımı yıllar içinde artmış ve 2020-2021 yılı itibarıyla 839 binden

fazla Suriyeli çocuğun örgün eğitime devam ettiği rapor edilmiştir (Saklan ve Karakütük, 2022; Arslan, Çiçek ve Baykal, 2024).

Ancak bu aşamada karşı karşıya kalınan bazı temel handikaplar bulunmaktadır. Bunlardan ilki dil engeli ikincisi ise göç veren ülkedeki eğitim sisteminin yapılanmasıdır. Türk eğitim sistemi 4+4+4 12 yıllık zorunlu kesintili eğitim sistemine göre tasarlanmıştır. Özellikle eğitim sisteminde sayıları diğer gruplara göre oldukça fazla olan Suriyeli öğrenciler bu güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadır. Suriye eğitim sisteminde okul öncesi eğitim zorunlu olmamakla birlikte ücretlidir. Dolayısıyla katılım oldukça düşüktür. İlkokul kademesi 6 yıl, ortaokul kademesi ise 3 yıldır ve ilköğretim 9 yıl zorunlu ve ücretsizdir. Bu dokuz yıllık eğitimin sonunda yapılan sınavda başarılı olan öğrencilere “Temel Eğitim Sertifikası” verilerek ortaöğretime geçişleri mümkün kılınır (International Education Guide, t.y.). Ortaöğretim yani lise kademesi 3 yıl olup zorunlu eğitim kapsamında değildir. Bu nedenle tıpkı okul öncesi kademedeki olduğu gibi ortaöğretim kademesinde de okullaşma oranları düşüktür. Nitekim buna benzer bir profili dahil oldukları Türk eğitim sisteminde de sürdürdüklerine dair istatistikler mevcuttur (Kesbiç, Terzi, Korlu, Gencer ve Arık, 2025). Aşağıda Şekil 1’de Türkiye’de örgün eğitime devam eden yabancı uyruklu öğrencilerin çağ nüfusuna göre yüzdelikleri sunulmaktadır.

Şekil 1. Türkiye’de Örgün Eğitime Devam Eden Yabancı Uyruklu Öğrenci Sayısının Çağ Nüfusuna Oranları (Kesbiç, Terzi, Korlu, Gencer ve Arık, 2025).

Şekil 1’de görüldüğü üzere çoğunluğunu Suriyeli öğrencilerin oluşturduğu yabancı uyruklu öğrencilerin ilkokul, ortaokul ve lise kademelerinde yıllara göre oransal bir artış bulunmaktadır. İlkokul ve ortaokul kademesinde okullaşma oranları sırasıyla %96.6 ve %93’ü bulmaktadır. Ancak okulöncesi ve lise kademelerinde bu oran istenen seviyelere ulaşamamış olup sırasıyla %45.8 ve %51.7 düzeyinde kalmıştır. Bu durumun temel nedenlerinden biri gelinen ülkedeki eğitim sistemi ve eğitime kültürel bakış açısı olabilir. Ancak Türk eğitim sistemine tam uyumun gerçekleşebilmesi adına bu oranları artıracak politika tedbirlerinin alınması gerektiği düşünülmektedir.

Göçmen öğrencilerin Türk eğitim sistemine uyumu, yalnızca akademik başarıyla sınırlı olmayan dil edinimi, psiko-sosyal iyilik hali, kültürel etkileşim ve toplumsal aidiyet gibi çok boyutlu unsurları içeren bir süreçtir. Artan göç hareketleriyle birlikte Türkiye’deki okullarda kültürel ve dilsel çeşitlilik belirgin biçimde artmış olup bu durum eğitim sisteminin kapsayıcılık kapasitesinin güçlendirilmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda göçmen öğrencilerin eğitim ortamlarına etkin biçimde katılımlarını sağlamak ve eğitim hakkından eşit koşullarda yararlanmalarını desteklemek amacıyla bütüncül, sürdürülebilir ve kanıta dayalı uyum stratejilerinin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Aşağıda göçmen öğrencilerin nitelikli eğitime erişimini kolaylaştırmaya yönelik öneriler sıralanmaktadır.

- Göçmen öğrencilerin akademik ve sosyal uyumlarında en önemli faktörlerden biri de dile hakimiyettir. Bu nedenle yoğunlaştırılmış Türkçe dil kursları, hazırlık sınıfları ve okul içi destek programlarının yaygınlaştırılması gerekmektedir (Kayahan-Yüksel ve Yüksel, 2022).
- Göç sürecinde yaşanan travmatik deneyimler ve göç edilen yerde yaşanan uyum güçlükleri gibi nedenler öğrencilerin öğrenme süreçlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Okullarda rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin güçlendirilmesi, öğrencilerin duygusal iyilik hallerini destekleyerek uyum süreçlerini kolaylaştıracaktır (Tanç, Tanç ve Açık, 2024).
- Öğretmenlerin göç, kültürel çeşitlilik ve kapsayıcı eğitim konularında hizmet içi eğitimlerle desteklenmesi, sınıf içi etkileşimi güçlendirmekte ve uyum sorunlarının azalmasına katkı sağlamaktadır (Bergut ve Atmaca, 2024). Ancak bu eğitimlerde teorinin yanı sıra öğretmenlerin çok kültürlü yeterliklerinin artıracak ve sınıf içi uygulamalarını zenginleştirecek stratejilerin yer alması önemli görülmektedir.
- Göçmen öğrenciler eğitim sistemindeki farklar nedeniyle önceki öğrenmelerinin yok sayılması sorunuyla karşılaşabilmektedir. Bu

öğrencilerin geldikleri ülkelerde edindikleri bilgi ve becerilerin dikkate alınması, gereksiz sınıf tekrarlarının önlenmesine ve öğrencilerin akademik motivasyonlarının korunmasına yardımcı olacaktır.

- Türk eğitim sisteminde aile katılımı esastır. Göçmen ailelerin de uyumlarının ve çocuklarının eğitimlerine katılımlarının sağlanması amacıyla eğitim sistemi hakkında bilgilendirilmesi, rehberlik hizmetlerine erişimlerinin artırılması ve okul-aile iş birliğinin güçlendirilmesi, öğrencilerin okula devam ve uyum düzeylerini olumlu yönde etkileyecektir (Kayahan-Yüksel, 2021).
- Kapsayıcı okul ikliminin oluşturulması, akran zorbalığına karşı önleyici programların uygulanması ve kültürlerarası etkileşimi destekleyen etkinlikler, göçmen öğrencilerin aidiyet duygusunu güçlendirmektedir (Özbek ve Taneri, 2022).
- Milli Eğitim Bakanlığı, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar arasında iş birliğinin artırılmasının göçmen öğrencilere yönelik hizmetlerin etkinliğini ve sürdürülebilirliğini sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akkaya, M. A. (2021). Türkiye’de göç olgusu ve göçün yaratacağı sorunların aşılmasında toplumsal kültür kurumu kimliğiyle halk kütüphanelerinin rolü: İzmir örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 179-206. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.1055650>
- Arslan, E. (2024). Düzensiz Göçleri Engellemede Sınır Güvenlik Duvarlarının Caydırıcılığı Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk İdare Dergisi*, 95, 13-33.
- Arslan, E., Çiçek, A. & Baykal, Ö. N. (2017). Uluslararası Göçün Kentsel Yaşama Etkilerini ve Yerel Düzeyde Göç Politikalarını Yerel Yönetim Stratejik Planlarından Okumak: Kilis, Hatay, Şanlıurfa ve Gaziantep Örnekleri. *Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu (Kaysem 11) Bildiriler Kitabı*. Elazığ.
- Arslan, E., Çiçek, A. & Baykal, Ö. N. (2021). Türkiye’deki siyasal partilerin geçici koruma altındaki Suriyeliler sorununa bakışı üzerine bir inceleme. F. T. Emimi & E. Arslan (Ed.), *İktisadi ve idari bilimler alanında uluslararası araştırmalar* içinde (ss. 93-123). Eğitim Yayınevi.
- Baykal, Ö.N. (2024). *Göçmenlere yönelik istihdam politikaları*, Dezavantajlı Gruplar ve İstihdam Politikaları (Ed: Uyanık, Y ve Yüksel, A.), İstanbul: Efeakademi Yayınları.
- Baytar, İ. (2022). Türkiye’nin Afganistanlı Mülteci Göçündeki Yeri ve Önemi. *İçtimaiyat*, 6(Göç ve Mültecilik Özel Sayısı), 199-212. <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1106479>
- Bergut, M. ve Atmaca, T. (2024). Göçmen öğrencilerin yoğun olduğu okullarda okul ve sınıf yönetiminde karşılaşılan durumlar. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(1), 121-147.
- Bhugra D. (2004). Migration and mental health. *Acta psychiatrica Scandinavica*, 109(4), 243-258. <https://doi.org/10.1046/j.0001-690x.2003.00246.x>
- Castelli, F. (2018). Drivers of migration: why do people move?. *Journal Of Travel Medicine*, 25(1), 1-7. <https://doi.org/10.1093/jtm/tay040>
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.
- Çelik, Ç. ve White, H. (2022). Forced migration and protection: Turkey’s domestic responses to the Syrian refugees. *European Review*, 30(3), 353-373.
- Çocuk Hakları Sözleşmesi (1995, Ocak 27). Resmî Gazete (Sayı: 22184).
- Danış, D. ve Dikmen, H. (2022). Türkiye’de göçmen ve mülteci entegrasyonu: politikalar, uygulamalar ve zorluklar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Özel Sayı), 24-45. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.1106715>
- Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal üretimde göçmen işçiler: Yoksulluk nöbetinden yoksulların rekabetine. *Çalışma ve Toplum*, 1(56), 37-68.

- Demir, E. (2025). Göç sosyolojisi: göç, göç, çeşitleri, sebepler ve etkiler. *Turkish Academic Research Review*, 10(2), 471-484, <https://doi.org/10.30622/tarr.1548522>
- Demir, S. A. ve Yazgan, P. (2019). Göç çatışma modeli temelinde hedef ülkedeki güvensizlik algısına yönelik analitik bir çerçeve: Göçmen destek grupları, pozitif psikolojik ve sosyal sermaye. *Göç Dergisi*, 6(2), 229-248.
- Doğan, M. ve Sertkaya-Doğan, Ö. (2022). Türkiye'nin Jeopolitiği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(2), 320-339. <https://doi.org/10.33712/mana.1159064>
- Eroğlu, M. (2020). Etnik kimlik, savaş ve göç olgularının çocuklar ve ergenler üzerindeki psikolojik etkileri. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 4(1), 94-105.
- Gencer, T. E. (2017). Göç ve eğitim ilişkisi üzerine bir değerlendirme: Suriyeli çocukların eğitim gereksinimi ve okullaşma süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler. *Journal of International Social Research*, 10(54), 838-851. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20175434652>
- Genç, Y., Gündüz, D. U. ve Çöpoğlu, M. (2019). Göç ve kalkınma ilişkisi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(18), 479-498.
- International Education Guide (t.y.). Syria (Alberta Government). <https://www.alberta.ca/iqas-education-guide-syria>
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri", 75 yılda köylerden şehirlere içinde, Ed. Oya Baydar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, ss. 249-268.
- İnan, M. ve Demir, M. (2018). Eğitimde fırsat eşitliği ve kamu politikaları: Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 337-359.
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1949, 27 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı:7217).
- Karasu, M. A. ve Aksungur, A. B. (2022). Göçmenlerin konut sorunu: Suriyeli göçmenler özelinde bir değerlendirme. *İdealkent*, 13(37), 2027-2050.
- Karataştan, A. ve Akcan, E. (2023). Sınıf öğretmenlerinin perspektifinden akran zorbalığı ve göçmen/mülteci çocuklar. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 12(1), 1-15.
- Kargılı, F. (2025). Göçmen esnafların iş piyasasına ve sosyal hayata entegrasyon süreçleri üzerine bir inceleme. *Journal of Migration and Political Studies*, 3(1), 83-105.
- Kayahan-Yüksel, D. (2020). Değişen dünyada ayrımcılığa karşı kapsayıcı eğitim, (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) *Değişen dünyada çocuk* içinde (s. 161-177). Eğiten Yayıncılık.
- Kayahan-Yüksel, D. (2021). Pozitif Ayrımcılık ve eğitimde fırsat eşitliği., (Ed. M. Kanak ve M. Ersoy) *Pozitif Eğitim* içinde (s. 281-305). Eğiten Yayıncılık.

- Kayahan-Yüksel, D. ve Yüksel, A. (2022). Göç ve dil edinimi: Türkiye’de mevcut durum ve eğitim politikaları üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 158- 169. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1192514>
- Kesbiç, K., Terzi, G. N., Korlu, Ö., Gencer, E. G. ve Arık, B. M. (2025). Eğitim izleme raporu 2025. *Eğitim Reformu Girişimi*. <https://www.egitimreformugirisimi.org/yayinlar/egitim-izleme-raporu-2025>
- MEB (2025, 28 Mayıs). Hızlandırılmış eğitim programı öğrencilerine ziyaret. <https://hbogm.meb.gov.tr/www/hizlandirilmis-egitim-programi-ogrencilerine-ziyaret/icerik/1125>
- Millî Eğitim Temel Kanunu, (1973, 24 Haziran). Resmî Gazete (Sayı: 14574).
- Otman, M. ve Aydoğan, İ. (2024). Göçmen öğrencilerin örgün eğitime dahil edilmesi sürecinde karşılaşılan problemler. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 6(10), 205-234.
- Özdemir, Ö. C. (2025). Gündem belirleme kuramı bağlamında sivil toplum kuruluşlarının siyasal iletişimdeki rolü. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 27(48), 431- 446. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.1510824>
- Özbek, Ö. Y. ve Taneri, P. O. (2022). İlkokullar için akran zorbalığı önleme modülünün tanıtımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 55-87.
- Özkan, R. (2019). Göç olgusu ve toplumsal yapıya etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(47), 127-145.
- Saklan, E. ve Karakütük, K. (2022). Türkiye’deki Suriyeli eğitim çağı çocuklarının eğitim süreçleri üzerine bir çözümleme. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 51-76.
- Tanç, E., Tanç, R. M. ve Açık, Ü. (2024). Göç sorunu ve kapsayıcı eğitimin göçmen öğrencileri. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 4(2), 534-544.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye’de iç göç sorunsalı yeniden tanımlanma aşamasına geldi. *Türkiye’de İç Göç Konferansı*. Türkiye Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, (7-21).
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (1982, 9 Kasım). Resmî Gazete (Mükerrer Sayı: 17863).
- Ulutaş, M., Y. ve Tümtaş, M., S. (2023). PİKTES projesinin Türkiye’deki Suriyelilerin entegrasyonuna etkisi: Antalya örneği. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 481-496.
- UNICEF (2020). *Türkiye’de mülteci çocuklar ve eğitim*. UNICEF.
- UNICEF (2021). *Inclusion of Syrian refugee children into the national education system*. UNICEF.
- UNICEF (t.y.). *Okula kayıt için destek programı*. UNICEF.

- Uyanık, Y. (1999). Dualist (İkili) işgücü piyasası teorisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(3), 1-8.
- Uyanık, Y. (2017). Nüfus yaşlanmasının işgücü piyasaları üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 72-94.
- Yücel, E. (2024). Çokkültürlü toplumlarda kimlik bütünlüğü: göçmenlerin psikosozal uyum süreçleri. *İnteraktif Bilim: Disiplinlerarası Araştırma ve İncelemeler Dergisi*, 4, 2331-2352.
- Yüksel, A., Gücenmez, T., & Uyanık, Y. (2024). A methodological look at the recent history of the social policy discipline. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 227-239. <https://doi.org/10.11611/yead.1380281>
- Zenginkuzucu, D. M. (2021). Sığınmacılar ve toplumsal kabul: Esenyurt İlçesi üzerine bir inceleme, *IESBAD*, 1(1), 1-23.